

Jak to vidím já

Humor jako komunikace

Podle sociologa, etika atd. prof. PhDr. I. A. Bláhy (1879-1960, žaka TGM a mého učitele na FF MU) rozumovým pojítkem mezi lidmi by měla být pravda, citovým pojítkem láska a volním pojítkem spravedlnost. Tato tři pojítka jsou nebo mohou být v různé míře a podobě obsažena i ve zvláštním druhu komunikace, za nějž lze považovat humor.

Slovo humor pochází z latiny a značilo původně vlhkost, tekutinu, šťávu, přeneseně pak vodu, mléko, slzy (odtud v humoru spojování pláče a smíchu). Koncem 17. století se slovo humor ujmá ve významu směšna – vtipna a proniká v 18. století do všech evropských jazyků. Dnes značí určitou náladu, stav mysli, letoru nebo i světový a životní názor.

Podstatu humoru se pokoušeli vystihnout Platon, A. A. C. Shaftesbury, Al Bain, J. Paul, H. Bergson, M. Eastman, H. Höffding, S. Leacock a jiní, u nás pak F. X. Šalda, K. Teige, V. Černý, F. Krátký, R. Pytlík, V. Budínský a další. Z našich uvedu teorii humoru Miroslava Skály (1924-1989, mimo jiné autora šesti humoristických próz – od *Svatební cesty do Jiljí až po Moji dvojnici*): „Mít humor je umět se dívat určitým způsobem na svět, vidět jeho rozpory, jejich směšnou stránku a spíše se jim usmívat než se smát. O smíchu mám jinou představu: vidím poschodovou budovu a v ní sídlí různé druhy smíchu. V přízemí burácí nejnižší druh, jímž se vítězně smál primitiv, když rozbil druhému hlavu, tím se vítězně směje vandal, když uráží v parku soše ruku, nebo mazák v druhém ročníku vojenské služby, když nutí bažanty, aby dělali stokrát „K zemi!“ do bláta nebo čistili kartáčkem na zuby schody atd. Ve vyšších poschodích této budovy se ozývá smích, který vzniká krátkým spojením při poznání věcí společenských, např. nad kresbami Renčínovými, Jiránkovými; pro ně platí Vančurovo smát se znamená lépe vědět. V nejvyšších poschodích je pak slyšet, ale spíše neslyšet tichý smích, smích smíšený s pláčem – Gogolův, Swiftův, Hellerův a dal-

ších. Tito velikáni svým smíchem pláčí nad chorobami společnosti, ve které žijí.“ (J. Sedlák – L. Sedláková: Humorista Miroslav Skála. Personální bibliografie, 1990, s. 9.)

Nejčastěji se vyskytující humor je humor slovní, ať už šířený ústně (vtipy, anekdoty, historky, později vydávané knižně), nebo literárně (epigramy, aforismy, básně, humoresky, humoristické povídky, novely, romány, komedie). Na druhém místě co do výskytu je kreslený humor. Humor nalézáme ale i v hudbě (zvláště v operetách a veselých operách a muzikálech), též v baletu, dále – i když v malé míře – v malířství, sochařství a výjimečně také v architektuře (např. betonárka ZAPPA v podobě obrovitého děla a po boku stojících dvou napoleonských vojáků u Holubic poblíž Brna), ve vědě (např. recesní antinobelovky udílené americkou Cambridge), ve filozofii (Nasreddin a ve vyšší formě např. Diderotův *Jakub fatalista a jeho pán*, nebo ve filozofických apokryfech J. Cetla *Ale vždyť to byli filozofové*.) atd.

Humor jako komunikace má řadu stránek.

Tak už úsměv jako jemná forma humoru spojuje lidi, jak se zpívá v písni *A smile is a funny thing* (alternativním to textu k známějšímu textu *Should auld acquaintance be forgot*; jde o známý valčík na rozloučenou), kde v druhé sloce se o úsměvu říká, že „mnohem podivuhodnější je vidět, co úsměvy mohou udělat: vy se usmějete na někoho, on se usměje na vás, a tak jeden úsměv udělá dva“.

Humor uvolňuje napětí mezi lidmi a odregulovává agresivnost lidí. O tom píše například K. Lorenz v knize *Takzvané zlo* (1992, na s. 229): „Smějí-li se lidé z téhož důvodu, vytváří se mezi nimi stejný pocit bratrské sounáležitosti, jako když se nadchnou pro tytéž hodnoty. Společně se smát je nejen předpokladem skutečného přátelství, nýbrž takřka již prvním krokem k jeho vzniku.“ (Stručněji to vyjádřila herečka Helena Růžičková: „Když se lidé spolu dovedou smát, pak spolu dovedou i žít.“) K. Lorenz však zároveň upozorňuje na možný rub smíchu, a to v podobě výsměchu: „Trefí-li nezasloužený někoho bezbranného; výsmát se dítěti je zločin.“ – Ovšem výsměch může za-

působit i kladně, jak napsal J. Neruda: „Často výsměch chybu napravil.“ (Báseň *Humor* jesti kvítko stobarevné ve sbírce *Hřbitovní kvítí*.)

Lidé se smyslem pro humor prospívají jak sobě, tak jiným. Je nám s nimi dobře, jsou proto oblíbeni a vyhledáváni (např. J. Sovák). Lidé bez smyslu pro humor v takové oblíbě naopak nebývají. O tom se zpívá v písničce z doby první ČSR „Vesele, jen vesele život musíš brát, když se tváříš kysele, kdo tě má mít rád?“ – O smyslu pro humor píše i M. Zeman v knize *Jak jsem se mylil v politice* (2004, na s. 246-7): „Václav Klaus téměř nemá smysl pro humor. Když jsme spolu při povodních v roce 1997 nastupovali do helikoptéry, abychom obhlédli zatopenou krajinu, neudržel jsem se a říkám mu: ‘Vašku, polovina národa nenávidí mě a polovina tebe. Dovedeš si představit, jak by se celý národ radoval, kdyby ta helikoptéra s námi spadla?’ Půl hodiny se mnou nemluvil. Takže abych se Klausovi pomstil (...) ocituji anekdotu, která se mi na rozdíl od něho strašně líbila: Přijdou Klaus a Zeman do pekla. Na trůnu sedí ďábel. Jako první předstupuje před ďábla Klaus. Vedle ďáblova trůnu se zjeví tlustá, ošklivá babice. A ďábel říká: Václave Klausí, máš mnoho, mnoho hříchů. A proto jsi odsouzen po celý svůj nekonečný pobyt v pekle žít s touto ženou. Jako druhý předstupuje Zeman. Vedle ďábla se objeví Claudie Schifferová. A ďábel říká: Claudie Schifferová, máš mnoho, mnoho hříchů...“

Humor jako komunikace má i význam léčebný a umravňující. Existuje tzv. léčba humorem. Tato myšlenka vznikla v roce 1986 v USA. V ČR už sedmý rok docházejí „zdravotní klauni“ na dětská oddělení 34 nemocnic, aby překonávali strach, nudu a smutek dětských pacientů. „Smích léčí“ stojí v názvu prostředního dílu Sovákovy trilogie. Dávná lidová moudrost praví „Veselá mysl – půl zdraví“. Režisér J. Menzel prohlásil, že se záměrně svými humornými filmy snaží uzdravovat lidi. – A mravní význam – účinek humoru? Humor v nejhlubším svém smyslu („smích přes slzy“) v tragikomediích má katarzní účinek na člověka – očisťuje ho, pozvedává, umravňuje. O tom napsal Ch. Morgenstern: „Smích a úsměv jsou dveře a brány, jimiž se dá do člověka propašovat mnoho dobrého.“

Obdobně herec J. Sovák: „Když je někdo veselý, obyčejně nebývá opravdu zlý.“

A nakonec k několika humoristickým aktuálnostem: Rozruch až teroristické akce vyvolaly známé dánské karikatury proroka Mohameda jako teroristy. U nás zareagovali negativně Romové na J. Krampolův vtip o Romovi, který projevil zájem o hliníkovou tabuli u silnice. (Rozruch však kupodivu nevyvolala anekdota Lucie Bílé vyprávěná romskou díkci: „Pane policaji, ukradli mi kabelku.“ – „A co jste v ní měla?“ – „Třicet pět peněženek.“). Poláky zase nadzvedl televizní spot v NSR líčící Poláky jako zloděje. A co fíci billboardu „Padouch nebo hrdina – my jsme jedna rodina“, kde s fousatým starcem v burince je M. Kalousek a vedle výzva „Volte KDU-ČSL.“; zřejmě podvrh ze strany konkurentů KDU-ČSL. – Potřetí – postižení uvedenými vtipy je označují za nehoráznost, sprostotu, nemorálnost. Jejich autoři se zase odvolávají na svobodu projevu. Můj názor je, že i svoboda projevu musí mít určité meze. A tou je neurážet, neubližovat jiným lidem či skupinám lidí. Mravnost zde stojí nad svobodu. To lidé zpravidla pochopí, až se jich to dotkne osobně. Tak např. V. Havel obhajoval svobodu projevu v případě amerického porno časopisu *Hustler*, který uveřejnil karikaturu kněze (známého z TV), jak souloží na záchodě se svou matkou. Ale když M. Knížák uveřejnil známý plakát o Václavkách a psu Dášence, ihned protestoval.

JIRÍ SEDLÁK